

Kurdiyât

Yıl/Sal/Year: 2023

Sayı/Hejmar/Issue: 8

e-ISSN 2717-8315

Doi: 10.55118/kurdiyat.1393666

Rüpel/Sayfa Page: 51-68

Article Types/Cureyê Gotarê/Makale Türü:
Research Article/Gotara Lêkolînê/Araştırma Makalesi
Received/Dema Hatîne/Geliş Tarihi: 20.11.2023
Accepted/Dema Pejirandinê/Kabul Tarihi: 12.12.2023
Mehmet YILDIRIMÇAKAR, Doktora, Bingöl
Üniversitesi.
mehmetyildirimcakar@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3565-1156
M. Zahir ERTEKİN, Prof. Dr., Mardin Artuklu
Üniversitesi
zahiretekin@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3519-9892

Reviewing and Plagiarism/ Değerlendirme ve İntihal:
This article has been reviewed by at least two anonym
reviewers and scanned by iThenticate plagiarism
website./ Bu makale iki taraflı kör hakem sistemine
göre en az iki hakem tarafından değerlendirilmiştir ve
iThenticate adlı intihal sitesinde taranmıştır./ Ev gotar
herî kê m ji aliyê du hakeman va hatiye nîrxandin û di
malpera întihalê ya iThenticate ra hatiye derbaskirin.

Citation/Atf: Yıldırımçakar, M., & Ertekin, M. Z.
(2023). Mirina Kalekî Rind wek bildungsromana
rewşenbîrekî kurd. *Kurdiyât*, 8, 51-68.
DOI: 10.55118/kurdiyat.1393666.

MIRINA KALEKÎ RIND WEK BILDUNGSROMANA REWŞENBÎREKÎ KURD

Mehmet YILDIRIMÇAKAR* & M. Zahir ERTEKİN

Kurte

Ev xebat li ser romana Mehmed Uzun a bi navê *Mirina Kalekî Rind* dahûrîneke tematîk dike. Xebat hêmanên romanê yên tematîk vedikole û hewl dide ku di peywendê çîroksaziya romanê de taybetiyên tematîk ên romanê, li gorî kevneşopîya bildungsromanê destnîşan bike. Xebat li ser teoriya bildungsromanê radiweste; li ser mijarên wekî pêvajoya geşedan û veguherîna bildungsromanê, giringiya zimanê dayîkê li sirgûnê û hwd. hûr dibe. Dû re li ser derûniya serlehengê romanê disekine û bala xwe dide temayên wekî bêcihûwarî, hesreta welêt, nebanbûn, tenêti, melankolî, nostaljî û bîrê. Romana Mehmed Uzun a bi navê *Mirina Kalekî Rind*, tevî romana wî ya ewil (*Tu*), hêmanên otobiyografîk dihewîne. Nivîskar qala serpehatiyên xwe yên sirgûniyê dike. Ev roman di heman demê de dikeve nav çêşnê romana ‘bildungsroman’ê anku ‘romana gihîştinê’ û taybetiyên sereke yên vê çêşnê dide kifşê. Di encamê de hat dîtin ku romana *Mirina Kalekî Rind* bildungsromanek e; romana gihîştina serlehengê romanê Serdar e. Serdar wekî ez-vegêr, veguherîna xwe kêlî bi kêlî diguhêze, pêvajoya gihîştinê ya ku dijî û di esasê xwe de cureyekî pêvajoya keşfê ye jî. Serdar bi serboriya xwe hem nivîskarê romanê (Mehmed Uzun) hem jî rewşenbîrê(n) kurd temsîl dike.

Peyvên Sereke: Bildungsroman, Romana Kurdî, Rewşenbîrê(n) Kurd, Mehmed Uzun, Mirina Kalekî Rind.

* Ev nivîsar, ji beşeke teza doktorayê ya bi navê “Aûraya Romanên Mehmed Uzun di nav Derbîrîneke Gelêrî de: Penaberî, Dîrok û Şer” hatiye amadekirin.

Bir Kürt Aydınının Oluşum Romanı Olarak *Yaşlı Rind'in Ölümü*

Özet

Bu çalışmada Mehmed Uzun'un *Yaşlı Rind'in Ölümü* (*Mirina Kalekî Rind*) adlı romanının tematik analizi yapılmaktadır. Çalışma romanın tematik unsurlarını ele alıyor ve bildungsroman geleneğine uygun olarak romanın öykülenişi bağlamında romanın tematik özelliklerini işlemektedir. Çalışmada bildungsroman teorisine odaklanmakta; bildungsroman türünün gelişim ve dönüşüm süreci, sürgünde ana dilin önemi vb. konular ele alınmaktadır. Daha sonra romanın başkahramanının psikolojisine odaklanarak yerinden edilmişlik, memleket hasreti, yersiz yurtsuzluk, yalnızlık, melankoli, nostalji ve bellek gibi temalara odaklanmaktadır. Mehmed Uzun'un *Yaşlı Rind'in Ölümü* adlı romanı, yazarın ilk romanı *Sen (Tu)* ile birlikte otobiyografik unsurlar içermekte olup *Yaşlı Rind'in Ölümü* sürgündeki deneyimlerini anlatmaktadır. Aynı zamanda roman 'bildungsroman' diğer adıyla 'oluşum romanı' türüne de girmekte ve bildungsroman türünün temel özelliklerini taşımaktadır. Sonuç olarak *Yaşlı Rind'in Ölümü* bir bildungsromandır. Eser, romanın baş kahramanı Serdar'ın olgunlaşma romanıdır. Ben-anlatıcı konumunda olan Serdar'ın, dönüşümü an be an aktarılmaktadır. Ayrıca Serdar'ın yaşadığı dönüşüm/olgunlaşma süreci aslında bir nevi onun keşif sürecidir. Serdar yaşadığı deneyim ile hem romanın yazarını (Mehmed Uzun) hem de Kürt aydın(lar)ını temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bildungsroman, Kürt Romanı, Kürt Aydın(lar)ı, Mehmed Uzun, *Yaşlı Rind'in Ölümü*.

Mirina Kalekî Rind as Bildungsroman of a Kurdish Intellectual

Abstract

This study presents a thematic analysis of Mehmed Uzun's novel *Mirina Kalekî Rind*. It also deals with elements of the novel and tries to determine their features in the context of the narration of the novel by the Bildungsroman tradition. The study focuses on bildungsroman theory and handles topics such as bildungsroman's development and transformation process and the importance of the mother tongue in exile. It also focuses on the psychology of the novel's protagonist, focusing on themes such as displacement, homesickness, homelessness, loneliness, melancholy, nostalgia, and memory. It is known that Mehmed Uzun's *Mirina Kalekî Rind* and his first novel *Tu* contain autobiographical elements, but in *Mirina Kalekî Rind*, the author describes his experiences in exile. At the same time, the novel belongs to the 'bildungsroman', also known as 'formation novel', and bears the essential characteristics of the bildungsroman genre. In conclusion, *Mirina Kalekî Rind* is a bildungsroman. The novel is a maturation novel of Serdar, the protagonist of the novel. Serdar, who is the first-person narrator, conveys his transformation moment by moment, and the transformation/maturation process he goes through is a kind of discovery process for Serdar. Serdar represents both the author of the novel (Mehmed Uzun) and the Kurdish intellectual(s) with his experience.

Keywords: Bildungsroman, Kurdish Novel, Kurdish Intellectual(s), Mehmed Uzun, *Mirina Kalekî Rind*.

Destpêk

Mehmed Uzun, ji bo romana kurdî navekî naskirî ye. Heta ji aliyê hinek kesan¹ ve wekî avakerê romana kurdî tê nasîn. Di pêvajoya romannûsiya xwe de heft roman nivîsîne: Çar romanên wî; *Siya Evînê*, *Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê*, *Bîra Qederê* û *Hawara Dîcleyê*, romanên dîrokî ne anku li ser hin leheng û rûdanên dîrokî ava bûne. Romana wî ya bi navê *Ronî Mîna Evînê Tarî Mîna Mirinê* li ser tîkiliya şer û edebiyatê radiweste û romaneke alegorîk e. “Herdu romanên Mehmed Uzun ên ewil -*Tu* û *Mirina Kalekî Rind*- berhemên otobiyografîk in. Xwendevan dikarin di nav van herdu romanên de nîşaneyên jiyana Uzun bixwe bibînin. Serlehengê romana *Tu*’yê salên xwe yê girtîgehê -ji ber nivîsîna helbesteke kurdî hatibû girtin- vedibêje. Uzun bixwe jî ji ber heman sedemê di sala 1977²an de hatibû girtin. Vegêr di van herdu romanên de serpêhatiyên xwe yê sirgûniyê parve dikin, qala nasnameyên xwe, malên [niştimanên] xwe û şertên dijwar ên ku pê re rû bi rû mane [girtin, îşkence, girtîgeha leşkerî, rev], dikin” (Ahmedzade, 2011: 71-72).

Romana Mehmed Uzun a ewil *Tu* (1985) û ya duyem *Mirina Kalekî Rind* (1987), paralelî jiyana Uzun (kronolojîk) in, berdehama hev in û hevdu temam dikin. Xeta di navbera van herdu romanên de ya ku wan ji hevdu vediqetîne sirgûniya (rêwîtiya) Uzun e: *Tu*, qala serpêhatiya wî ya berî sirgûniyê ya girtîgehê û *Mirina Kalekî Rind* jî tevî rêwîtiya wî ya ber bi welatê xerîbiyê, qala serpêhatiya wî ya piştî sirgûniyê, dike.

1. Bildungsroman; Taybetiyên wê yê Sereke û Pêvajoya Geşedan û Veguherîna wê

“Bildungsroman ew çeşn roman e ku qala geşedana serlehengekî dike ji zarokatiya wî heya guhîştina wî ya civakî” (Mackay, 2018: 304). Bildungsromana ku wekî romana perwerdehiyê, romana peydabûnê û romana geşedanê jî tê binavkirin, bi taybetî di sedsala XIX-an de, li Ewropayê yek ji cureyên romanê yê giring e. Di vê cure romanê de leheng bi sazîkirina tîkiliyê digel pergala civakî di nav lêgerîna wateyê de ye û di dawîya romanê de veguherîna û gihîştinek peyda dibe. Xala destpêkî ya pêvajoya vê gihîştinê bi gelemperî destpêkirina leheng a rêwîtiyekê ye. Di seranserê vê pêvajoyê de leheng hewl dide ku bi civakê re li hev bike û vê yekê ne bi tena serê xwe bi arîkariya hînkêrên xwe bike ku rê nîşanî wî dixin (rêber). Roman bi bextewariyê bi dawî dibin û diyalogên bi takekesên cuda re cihekî giring digirin di van romanên de. Unsûreke giring a van romanên jî ev e ku riwangeya romanê li ser lehengê romanê hûr dibe anku vegêrê yekem yekjimar (ez-vegêr) tê bikaranîn. Ev cure roman bi giştî pêvajoya ronakbûnê û gihîştina lehengekî dişopînin (Hirsch, 1979: 293-311). Bildungsroman di eslê xwe de tîgeheke bi zîmanê elmanî ye lê bi ajotina demê re bûye tîgeheke edebî ya navneteweyî.

Di bildungsromanê de serpêhatiya lehengê romanê di piçûkatiya xwe de dest pê dike. Roman geşedana huşî û exlaqî, guheran û di taliyê de ciyawazbûna takekes radixe ber çavan. Ev dirûvguherîna/veguheran di esasê xwe de rapêrînek e li hemberî sazûmana berdest/heyî a civakî. Di serî de lehengê bildungsromanê di nava wê sazûmana civakî ya berdest de bi awayekî tengjî dijî. Gava ku li ser wan tiştên wî ditengjînin û zextê lê dikin difikire, lê dipirse, hayjêbûnek lê peyda dibe, bi wî awayî kirasê xwe diguhere û gava pêşîn a takekesbûnê diavêje. Ji wê gavê pê de êdî leheng

1 Yaşar Kemal, Selim Temo, Necmiye Alpay, Ömer Türkes û hwd.

2 Divê dîrok 1971 be.

û sazûmana berdest li hev nakin. Leheng ji bo hebûna xwe, xwemalîbûna xwe raxe meydanê, rêya berxwedanê dide pêşiya xwe. Leheng çiqasî bi qerar jî be, rê çiqasî dijwar û bi elem jî be bivê nevé daxilî civakê û sazûmana berdest dibe. Lê dîsa jî ji ber vederbûn û zextê nikare adapteyî pergale bibe û di taliyê de rêya rêwîtiyê yan jî sirgûnê li ber wî vedibe. Herçî sirgûn e, *qedera çarenîn/jêneger a lehengê bildungsromanê* ye. Ev sirgûn bi du awayan xwe dide der: Ya yekem, sirgûneke hundurîn e ku ji rêwîtiyeke huşî (navxweyî) tê pê. Ya duduyan, serpêhatiya revê ye ji zehmetiyên jiyane û berxwedana li hemberî civakê. Rê (rêwîti) di lêgerîna xwemalîbûn û avakirina (lêkirina) nasnameyê de hêmana leheng a jêneger e (Aktokmakyan, 2007: 35).

Bildungsroman, di edebiyata serdema navîn de bi *Parzîfal* (Sedsala XIII.) dest bi rêwîtiya xwe kiriye, di sedsala XVIII-an de bi berhema Christoph Martin Wieland a bi navê *Geschichte des Agathon*³ [Çîroka Agathon] (1766) bi hêla xwe ye ronakger derketiye pêş, di berhema Goethe ya bi navê *Wilhelm Meisters Lehrjahre* [Salên Wilhelm Meister ên Çiraxtiyê] (1795) gihîştîye lûtkeya xwe ya klasîk (Aytaç, 2014: 155).

Di bildungsromanê de beriya sedsala XVIII-an zêdetir wateyên dînî li pêş bûn, digel tevgerên ronakgeriyê, guherîn hatine pê û nixê dinyevî bûne xwedîwate tevî derketina têgeha takekes. Û her çiqas perwerde û gihîştin li pêş bin jî şewegirtina manewî û çand pêşdetir e (Duran, 2018: 32). Li gorî Moretti (2000: 18-19) gihîştina kesayetiye û tevdeyîbûna bi civakê re du rê ne ku hevdu tamam dikin, di xalekî de dibin yek. Moretti, van tezahurên ku hevdu dibirrin (hevdu hevkeşê dikin) jî wekî gihîştin (geşbûn) wesif dike.

Rûdanên siyasî, civakî û hwd. ên sedsala XIX-an bûne sedem bo guherîna vê cureyê. Lehengê ku berî niha hewl dida bi civakê re li hev bike, di vê pergala nû de dest bi hilweşîna pergale dike û bi wî awayî dikeve dû lêgerîna wateyê. Têgeha rêwîtiyê ya ku destpêka pêvajoyê bû êdî veguheriye rêwîtiyeke hundurîn (huşî). Bextewariya ku encama vê pêvajoyê bû êdî cihê xwe daye şer, şikestin û pevçûnan. Leheng yan dê girêdayî nixê dîrokî bimîne, derveyî serdemê bimîne yan jî dê rêbazan tune bihesibîne bi vî awayî ji bo ku ji xwe re cihê bibîne, hewl bide. Diyalog û guftûgoyên bi takekesên din re dihatin kirin di serdema pêşîn de dê cihê xwe bidin lêpîrsînên leheng ên hundurîn. Dîsa di sedsala XX-an de jî ev cure dê veguhere û bikeve formeke nû. Pêşketina senayiyê, mêtîngerî û karîgeriyên neyînî yê herdu şerên cihanê sedemên sereke yê ne veguherîne ne (Duran, 2018: 33-34).

Bi saya serê berhemên femînîst û postkolonyalîzmê (piştî-mêtîngeriyê) di wateya bildungsromanê ya klasîk de berfirehî çêbûye. Ev berfirehî di serî de di temayên sereke yê wekî pêşveçûna bajarî û erêkirinên civakî de hatine pê, şûna van temayan ên wekî veguherînên global (gerdûnî), perçeyî û vegêranên raperînê zêdetir cî girtine (Boes, 2006: 231). Sê qonaxên giring hene ku divê lehengê bildungsromanê tê re derbas bibe: Yek, derketina rê anku sirgûn (piştî lihevnekirina bi civakê û pergala berdest re); du, wendabûn anku lêpîrsîn û xwekeşîfîkirin; sê, xwegihan anku gihîştin û ronîbûn. Em ê li jêr di peywenda çîroksaziya romanê de taybetiyên tematîk ên romanê, li gorî kevneşopîya bildungsromanê binirxînin.

3 Ev roman wekî yekem romana vê çeşnê (bildungsroman) tê hesabandin.

2. Danasîn û Kurteya Romanê

2.1. Danasîna Romanê

Mirina Kalekî Rind romana Mehmed Uzun a duyem e. Cara pêşî di sala 1987an de, li Stockholmê ji nav weşanên Orfeusê der çûye. Çapa romanê ya ji bo vê xebatê em jê îstîfade dikin çapa sêyem e, li Stenbolê, di sala 2012an de di nav weşanên Îthakiyê de cî girtiye. Roman ji pênc beşan pêk tê û 127 rûpel e. Uzun ev romana xwe diyarî Seydayê Cegerxwîn û ronakbîrên kurd ên wê nifşê kiriye. Beriya metna romanê wekî epîgraf sê risteyên ji *Dîwana* Melayê Cizîrî cî digirin.

Mirina Kalekî Rind, tevî romana Uzun a ewil *Tuyê*, hêmanên otobiyografîk dihewîne. Nivîskar qala serpêhatiyên xwe yê sirgûniyê dike. Roman, qala serpêhatiya Serdar û Kalo dike: Serdar kurdek e ku neçar maye ji welêt derkeve/bireve Sûriyeyê, li wir derbasî Swêdê bibe û li wir cîwar bibe û dest bi nivîskariyê bike. Herçî Kalo ye kesekî gerok e; çûye gelek welatan, li wan deran xwendiyê û hînî gelek zimanan bûye, di taliyê de li gundekî sînor cîwar bûye û li benda mirina xwe ye. Serdar di dema reva xwe de li gundekî sînor rastî Kalo tê, wî nas dike û meraq dike. Car caran ji bo lêkolînên xwe bîne pê ji Swêdê rê digire tê Sûriyeyê. Dema tê Sûriyeyê seriyekî li Kalo jî dixê, ew û Kalo li ser destanên kurdan ên kevn dixebitin. “Roman, tevî çîroka Kalê Rind î hostayê bilûrê, di navbeyna nifşê kevn û nû de, koçberî, sirgûnî, nasname, aîdiyet û hesreta welêt guftûgo dike” (Parlıtî & Galip, 2010: 60). Roman bi reva Serdar dest pê dike û bi mirina Kalo diqedê. Mekanê romanê gundekî li sînorê Tîrkiye û Sûriyeyê ye ku Serdar û Kalo li wî gundî hevdu nas dikin. Jiyanê Serdar, serpêhatiya wî gelekî dişibe ya Uzun bixwe. Di romanê de Serdar ronakbîrê kurd ê îroyîn, Kalo jî yê sedsala XX-an temsîl dike. Roman li ser hest, serpêhatî, fikr û nêrîn, xewn û xeyalên wan herdu rewşenbîrên kurd, sirgûnî, tînêti û bêçaretî û derûniya wan ava bûye. Serdar hem qala Kalê bisir (biraz) dike hem jî pê re serpêhatiya xwe, hestên xwe, hêviyên xwe pêşkêş dike.

Di romana *Mirina Kalekî Rind* de ez-vegêr heye. Ev roman jî wekî romana wî ya bi navê *Tuyê* qala rabirdû (do) û dema niha (îro) dike. Lê belê vê carê ez-vegêr van herdu hêlên demî diguhêze û do û îro di nav hevdu de ne. Ev roman wekî romana *Tuyê* bi binebeşên cihê cihê, dor bi dor nayê vegêran. *Mirina Kalekî Rind* dikeve nav çêşnê romana ‘bildungsroman’ê ya ku wekî romana ‘gihîştin-bîrewerbûn-bidestxistina nasnameyê’ tê pênasekirin. Roman, taybetiyên sereke yê wê cure romanê dide kifşê. Ez-vegêrê ku yek ji qerekerê romanê ye û navê wî Serdar e, hem bi wê teya rastî hem jî bi ya mecazî welatê xwe diguherîne. Wextê ji welatekî ku tundiyên siyasî mişt in -Tîrkiye- berê xwe dide welatekî ku tu kesek jî ber fikrên xwe yê siyasî rastî tundiyê nayên -Swêd-, li gundekî tam li ser sînor -sînorê Tîrkiye û Sûriyeyê- rastî kalekî tê. Diyaloga wî ya bi Kalo re dibe sedem ku bala xwe bide hin hûngiliyan, ên ku berî wê demê jî ber siyasî nezanibûye lê binêre. Di vir de encamên bikaranîna ez-vegêr ên bi vî awayî hene: Yek, em dikarin ji kesê yekem -ji çavkaniya eslî- veguherîna dinêya Serdar a hundirîn/derûnî hîn bin. Du, eger na -ez-vegêr nehata bikaranîn- me dê bikaribûya tevî Kalê Rind, hînî dinêya hundirîn a karakterên romanê yê din -şivan, hevalê Serdar- jî bûna. Encax hewcetî bi vê tuneke, çunkî ev roman, romana gihîştina Serdar e. Sê; Serdar wekî ez-vegêr, veguherîna xwe kêlî bi kêlî diguhêze. Pêvajoya gihîştinê ya ku dijî, di esasê xwe de cureyekî pêvajoya keşfê ye jî (Temo, 2007: 4).

2.2. Kurteya Romanê

Serdar Azad, bi alîkariya dostekî xwe, welatê xwe terk dike (Uzun, 2012: 12). Bêyî dilê xwe, bi neçarî berê xwe dide welatekî nû, jiyanekê nû (r. 13). Ji ber bêçaretî û bêgaviyê rêyeke bitalûke hildibijêre (r. 14). Ew û hevalê xwe piştî meşeke bi saetan, di nava hestên têkel de, derbasî aliyê din ê sînor dibin (r. 15). Piştî ku sînor derbas dibin hinekî din jî dimeşin û xwe digihînin gundekî piçûk û xwe dispêrin mala şivanê gund. Wê şevê bo ku dotira rojê şivan wan bibe bajêr li wir dimînin (r. 18-19). Piştî hevnasînê, radikevin.

Berbanga sibehê, Serdar bi dengê delal ê bilûrekê hişyar dibe (r. 22). Dengê bilûrê li xaniyê kêleka xaniyê şivên dihat. Serdar ji şivên pîrsa kesê ku li bilûrê dixwe dike û şivan wiha bersiva wî dide: “Xwediyê bilûrê Kalê me ye. Kalê gundê me” (r. 23)... “Ew bi tena serê xwe dijî” (r. 24). Dengê bilûra Kalo tesîreke mezin li Serdar dike: Bilûra Kalo, Serdar dibe ber bi kes, tişt, deng û pejnên kevn û kevnar. Serdar Kalo meraq dike û dixwaze Kalo nas bike. Ji ber ku serê sibê ye û Kalo dixwaze bi tena serê xwe bimîne, ev daxwaz nayê pê (r. 28).

Piştî ew bi rê dikevin, ber bi bajarê nêzik ve diçin (r. 28). Dema êdî têra xwe ji gund dûr dikevin, ji nişkê ve hevalê wî ferq dike ku cizdanê xwe li gund, li mala şivên ji bîr kiriye (r. 29). Wextê ew ji bo cizdên vedigerin gund, Serdar dibîne ku Kalo li bin dara ber xaniyê xwe rûniştîye (r. 31). Serdar silavê dide Kalo û Kalo silava wî hildide. Serdar wê hingê ferq dike ku Kalo nebîna ye (r. 32). Paşê Kalo wan vedixwîne çayvexwarinê. Piştî dostê Serdar wî dide nasîn: “Serdar, dostekî min î kevn e. Me bi hev re li Stenbolê di fekulta hukukê xwend. Bi dû xwendina xwe re wî dest bi karê xwe kir. (...) ji kovar û rojname re tiştin nivîsîn. Niha jî ew mecbûr ma ku ji welêt derkeve” (r. 35).

Piştî çayê û axaftina li ser bilûrê êdî wextê çûyîne wan tê. Serdar pir dixwaze Kalo nas bike lê nikare hinekî zêdetir li cem wî Kalê ku bi ‘tesadufî’ derketibû ser riya wî, bisekine (r. 38). Ew Kalo û bilûra wî li wê derê dihêlin û bi rê dikevin (r. 41). Piştî ku xwe digihînine bajêr, şivan û dostê wî ji wî vediqetin. Serdar bi tena serê xwe ber bi bajarê Stockholmê, warê xwe ye sirgûniyê bi rê dikeve (r. 42).

Serdar diçe Stockholm’ê û dest bi jiyanekê nû dike, jiyana nû ya sirgûniyê (r. 46). Lê Serdar, Kalo ji bîr nake. Piştî du salan diçe gundê Kalo (r. 48). Dema dikeve oda Kalo dibîne ku Kalo, şivan û du gundî li wir rûniştine. Kalo wî ji dengê wî nas dike (r. 49). Kalo, Serdar û yên din dikevin nava suhbetekê kûr; qala stran, destan, titûn, mazûvanî û gelek tiştinên din dikin. Li wir Serdar mebesta xwe eşkere dike: “Ez jî dixwazim, stran, destan û çîrokên kevn berhev bikim” (r. 56). Ji bo vî karî bibe serî ji Kalo alîkariyê dixwaze. Kalo jî bi kêfxweşî qebûl dike.

Serdar dil dike nêzî neh-deh rojan li wir bimîne, ji Kalo stran, destan û çîrokên kevn quhdarî bike, wan qeydî kasetan bike û paşê vegere Stockholmê (r. 62). Li gorî agahiyên şivên Kalo ne ji wî gundî bû, bi tena serê xwe bû, çend sal berê hatibû û li wir cîwar bûbû. Berê ne kor bû, paşê şereş li ser çavê wî de hatibû (r. 62). Dotira rojê ew dest bi xebatê dikin. Ew her roj 4-5 saetan dixebitin (r. 67). Piştî çend rojan êdî dema vegerê tê. Serdar gelek stran, destan, çîrokan ji Kalo berhev dike. Lê der barê Kalo de tu tiştî bi dest naxe. Wextê ji hev veqetîne tê Serdar daxwaza dîsa

hatinê dike, Kalo jî bi kêfxweşî qebûl dike. Nişkêve Kalo ji Serdar dipirse: “Tu dizanî rind⁴ kî ne û edet û torên wan çi ne?” (r. 74). Serdar cara ewil e wî navî dibihîze. Dixwaze ku Kalo bibersivîne lê Kalo bersivê nedê... Wî bi rê dike... Serdar çawa vedigere Stockholmê hema dest pê dike li ser rindan agahiyan berhev bike lê li ser wan çiqas bikole jî tu tiştêkî kêrhatî peyda nake (r. 75-77). Lê rojekê li Tehranê nameyek ji bo Serdar tê. Hozanekî kurd jê re bi rêya wê nameyê agahiyên gelek giring der barê Rindan de dinivîse. Saya wê nameyê êdî Serdar digihije mirazê xwe (r. 77-78). Piştî salekê Serdar dîsa rojêke biharê diçe serdana Kalo. Dema Serdar xwe digihîne mala Kalo dibîne ku wa ye Kalo li bin dara ber deriyê xwe li bilûrê dixwe (r. 82). Dotira rojê Serdar dîsa tê cem Kalo (r. 90). Serdar dîsa qîseyê tîne ser Rindan; bi hûrgilî qala çîroka wê nameya ji Tehranê hatî dike (r. 96). Serdar vê carê sê hefteyan li bal Kalo dimîne û der barê serpêhatiya Kalo de hînî gelek tiştan dibê: Kalo ji Diyarbekirê ye. Li Stenbol û Kahîreyê edebiyat û ziman xwendiyê. Baş bi tirkî, farişî û erebî dizane. Piştî xwendina xwe çûye gelek deveran (r. 95). Di taliyê de westiyayê û hatiye vê derê, li vî gundî, bi cih bûye (r. 98). Kalo ji Serdar re qala sergûzeştê xwe û Rindiyê jî dike (r. 103-108). Piştî sê hefteyan Serdar, bi hêviya sala bê meha Adarê dîsa vegere cem Kalo, li ser destaneke kevn bixebitin, li wir vediqete, diçe “welatê xwe yê xerîbiyê” (r. 108).

Serdar li ser soza xwe disekine; salek şûnde, di meha Adarê de, dîsa diçe gundê Kalo. Lê Kalo du hefteyan berî ku Serdar bê gund, çûye ber rehma Xwedê (r. 110). Kalo piştî mirina xwe pakêtek ji bo Serdar hiştiye (r. 114). Di paketê de gelek tişt hene: Kaset, kovar, lênûsk û hwd... Serdar dibîne ku Kalo ew destana ku dê vê carê bi hev re li ser bixebitiyana bi dengê xwe straye û qeydî wan kasetan kiriye (r. 116).

Çend kovarên kevnare hebûn; di nav rûpelên wan de nivîsên Kalo jî hebûn. Deftereke stûr û bergreş hebû (r. 119). Çend helbest di defterê de hebûn. Kalo nîvco hiştibûn, di nameyê de xwestibû wan helbestên kevn ji pirtûkxaneyên kevn peyda bike û bi xeteke wekî ya Kalo li wê defterê binivîse da ku karê Kalo dest pê kiribû û nekaribû bibe serî, tamam bike (r. 124-125). Li ser wesiya Kalo, Serdar li Şarezorê kalekî peyda dike ku ew pisporê edebiyat û zimanê kurdî ye û dizane wekî Kalo binivîse. Ew pispor jî wekî Kalo ber bi korbûnê ve diçe. Serdar wiha sozê dide Kalo: “Berî ku ew kalemêrê zana kor bibe, ez dê xwe bigihînim wî. Ji bo ku ev rûpel ji valahiya dilsoj û keserkûr rizgar bibin, ez ê her tiştî bikim, bêguman her tiştî... De bi xêr û xweşî de biçê Kalê [R] ind, bi xêr û xweşî” (r. 126-127).

3. *Mirina Kalekî Rind: Bildungsromana Rewşenbîrekî Kurd*

Uzun pêşî di romana xwe ya ewil, *Tuyê de tê girtin*, dikeve hepsê, îşkenceyan dibîne, li wir jî hêla *fikrî û siyasî* ve bîrewer dibê, xwe û civaka xwe nas dike. Paşê tê berdan, li ser wî doz tîne vekirin, tu rê namîne ku li welêt bimîne (bijî), rêya revê (sirgûnê) dide ber xwe. Di *Mirina Kalekî Rind* de, ji sînora derbas dibê, berê xwe dide sirgûniyê, li ser rêya revê, li gundekî ser sînora Kalekî Rind (rêber) nas dike, pê re dikeve diyalogê, dikeve bin bandora terza jiyana wî û fikr û nêrînên wî, ji hêla *çandî û felsefî* ve jî digihije, ronak dibê. Wekî her lehengê bildungsromanê jî her sê

4 Kesên ku kar û barên dinyayê badilhewa dibînin. Rind tiştên baş û nebaş xweş dibînin; li gorî wan xem û şahî yek tişt e. Ji wan kesan re rind tê gotin, ên ku felsefeya jiyana wan bi vî teherî ye. Rindî di edebiyata klasîk de xwedî cihêkî giring e. Rindî ne qelenderî ye lê bi awayekî qismî bohemi ye. Şairên klasîk xwe wekî rind dinirxînin. Li gorî wan bi qasî misqalêkî qîmeta dinê tuneye. Şairên ku di heyata xwe de tu carî mey venexwaribin jî ji bo jiyana rindane empoze bikin gelek caran di naveroka helbestên xwe de qala xerabat, mey û meygêr û hwd. kirine (Pala, 2000: 330).

merheleyên ‘derketina rê’, ‘wendabûn’ û taliyê ‘xwegihan⁵’ê re derbas dibe.

Pevçûna serdest a çîroka rê/rêwîtiyê [sirgûnê/revê] ya romana *Mirina Kalekî Rind* ku Serdar vedigêre encama travmayeke dîrokî ye. Loma ye Serdar do û îroyê bi hev re îdraq dike anku têgihîştina Serdar a bêyî ku do û îroyê ji hevdu cihê bike/veqetîne, wî dike lehengê bildungsromanê. Çîroka gihîştina Serdar di esasê xwe de bildungsromana rewşenbîrê(n) kurd e. Mehmed Uzun di vê romanê de tevî çîroka xwe ye şexsî di heman demê de portreya rewşenbîrê(n) kurd ê(n) serdemê jî xêz dike. Uzun bi karakterê Kalo jî paralelî portreya xwe (portreya rewşenbîrê îroyîn), portreya rewşenbîrê(n) beriya xwe, rewşenbîrê(n) kurd ê(n) sedsala XX-an jî xêz dike.

3.1. Sirgûn: Qedera Jêneger a Lehengê Bildungsromanê

Wekî li jorê jî hat gotin, li gorî Aktokmakyan (2007) sirgûn, *qedera jêneger* (çarenîn) a *lehen-gê bildungsromanê* ye. Rêwîti (sirgûn) di lêgerîna xwemalîbûn û avakirina nasnameyê de hêmana leheng a jêneger e (r. 35). Uzun jî di romana xwe ya bi navê *Mirina Kalekî Rind* de qedexeyên ku di aloziya nasnameya Serdar de roleke mezin dilîzin û loma Serdar ji kirdariyên (cezayên) dewletê -yên ku karîgeriyê li hemû jiyana civakî dikin-, coş û xiroşa dîrokî ya Kurdistanê dipirse û bi rêya pevçûn û berxwedanê zayîna takekesekî dihene. Ev cure roman bi piranî romanên ewil ên romanûsan in. Roman, romana romannûs a duyem e û lê wekî kronolojî berdewama ya yekem (*Tu*) e. Taybetiyên romanê yê otobiyografîk hene. Loma em dikarin bibêjin ev roman çîroka lêgeranê ya leheng (Serdar Azad) û nivîskarê romanê (Mehmed Uzun) bixwe ye. Ji ber vê yekê, gelek caran nivîskar û leheng hev dibirrin, li hev dikin anku heman kes in, çîroka afirîna (peyda-bûna) nasnameyên xwe vedibêjin. Serdar di romanê de bi dewletê re dikeve pevçûneke bêeman û berê xwe dide welatê xeribiyê.

3.2. Wendabûn; Lêpîrsîn û Xwekeşfîkirin

Vegêr (Serdar) li ser rêya sirgûnê, Kalekî Rind (rêber/mamoste) nas dike, pê re dikeve têkiliyê, diyalogek di navbera wan de saz dibe. Piştî Kalo nas dike, dikeve bin bandora fikrên wî û terza jiyana wî. Serdar (ez-vegêr), di wê rêwitiya xwe de, bi rêberiya Kalê Rind veguherîna xwe kêlî bi kêlî diguhêze. Vegêr rêwitiya xwe çawa ku ji çîrokan dizanibû wekî keşfekî dibîne; “her ger her rêçûn, her rêwîti weke helbesteke xweş di mêjî û dil de pêl dide û îmkanên tîne pê da ku meriv tiştên xweş û nû keşf bike” (r. 13).

3.2.1. Zimanê Dayîkê wekî Çeper û Kozîk li Welatê Xeribiyê

Têkiliyeke zexim di navbeyna sirgûnî û zimên (zimanê dayîkê) de heye; lewra sirgûnî dike ku nivîskar bigihîje hişmendîya zimên. Bi rêya zimên kesayeta edebî ya nivîskêr çê dibe. Ziman delîla hebûna edebî ya nivîskêr e. Cihê welatê rasteqîn e ziman ji bo nivîskarê li sirgûnê (Goytîsole, 2006: 81). Nivîskar zimanê xwe û welatê xwe yekpare dibîne û bi saya zimên têkiliyên xwe yê bi welêt re qut nake. Nivîskarê sirgûn her tiştî li pey xwe dihêle lê zimanê xwe bi xwe re dibe. Zimanê dayîkê hilberîna nivîskêr xweyî dike. Tekane stargeha nivîskarê sirgûnê zimanê dayîkê ye. Nivîskar zimanê xwe keşf dike di vê pêvajoyê de. Bi saya zimên serpehatiyên xwe,

5 Xwegihan; ji hêla çandî û felsefî ve gihîştin, ronibûn, birewerbûn.

bêrîkirinên xwe û fikr û ramanên xwe şewq vedide. Kesê sirgûn, bi hêsani hînî zimanê welatê ku lê sirgûn e bibe jî ev yek encax dikare hinekî sirgûniya wî hêsantir bike, lê sirgûniya zimanê wî hê jî berdewam e. Berhemên nivîskî encax di dorhêla zimanê dayîkê de digihîjin qîmetên xwe yên rastîn. Rizgariya zimanî ya ji sirgûniyê encax bi nivîsînê pêkan e (Doğan, 1994: 2- 3).

Ziman, nûnerê çandê ye. Nivîskar, bi rêya zimanê xwe welatê xwe tîne bîra xwe û bi vî awayî hesta xwe ye xwemalî wenda nake. Ziman, di vî nuqteyê de xwedî roleke giring e, wekî mifteyekê ye, lîmanek e ku meriv lê bisitirê. Nivîskar bi awayekî qewî zimanê xwe hembêz dike, bi zimanê xwe re dibe yekpare û bi zimanê xwe têkoşîna xwe berdewam dike. Nivîskar hilberîna xwe ye nivîskî bi zimanê xwe yê dayîkê didomîne, li hemberî otorîteya li welatê wî li ser hukm wekî çekekî bi kar tîne. Ew çiqasî wî nebînin jî ew bi vî helwesta xwe dibe kelema (strûya) çavê wan (Aytaç, 1996: 381).

“Kesê sirgûn her çendê zimanê welatê lê sirgûn e baş bizanibe jî ev yek bi tenê dikare hinekî rewşa wî/ê ye sirgûniyê sivik bike lê sirgûniya zimên (zimanê kesê sirgûn) her û her berdewam e” (Doğan, 1994: 2). Ziman temsîlkarê çandê ye. Nivîskarê li sirgûnê bi rêya zimên welatê xwe tîne bîra xwe û bi vî awayî hesta xwe ye aîdbûnê wenda nake. Her çiqasî dûrî welêt jî be bi nivîsîna bi zimanê dayîkê berxwedana xwe berdewam dike.

Zimanê dayîkê ji bo kesên sirgûn dewsa welatê ku bi neçarî terikandine, digire. Bi taybetî welatê xerîbiyê ji bo kesên nivîsende wekî stargehekê ye. Agirê hesreta welêt, bi zimanê dayîkê tê temirandin. Nivîskarê ku hatiye sirgûnkirin ji ber ku li welatê ku çûyê nikare bi zimanê xwe yê dayîkê (zîkmakî) xeber bide, kesên bi zimanê wî dizanin li derdora wî tune ne ku bi wan re xeber bide, di jiyana rojane de zimanê xwe yê dayîkê bi kar naîne. Ew jî zimanê xwe bi rêya nivîsînê bi kar tîne bi wî awayî hesreta xwe sivik dike. Zimanê dayîkê wekî nivîskarên din ên sirgûn ji bo Uzun jî cihekî xwe yê giring heye. Uzun, di romanê de cî daye hesreta zimanê dayîkê ya takekesên sirgûn û bi vî awayî têkiliya rewşenbîrên kurd ên sirgûn a bi zimanê dayîkê re teyisandiyê. Di romanê de ez-vegêr (Serdar), kesên ku li sirgûnê hesreta welêt û zimanê xwe yê dayîkê dikişînin, temsîl dike.

Em ji salixdana dostê Serdar tê digihên ku Serdar, li Stenbolê hiqûq xwendiyê, dû re dest bi karê xwe kiriye, pê re ji kovar û rojnameyan re tiştin nivîsîne, paşê jî bêgav maye ku welêt terk bike (r. 35). Li gor van agahiyan em dizanin ku Serdar yekî xwende û nivîsende ye.

Sirgûnî karigeriyê li derûniya Serdar dike; bîranînên welêt gelekî zora wî dibin, xewnên ecêb dibîne. Ji bo bikare tehemila sirgûniyê bike biryara xwe dide ku xwe bispêre peyv û hevokan. “Bi tenê peyv û hevok[an] dikaribûn min ji wê cihana derve ku dijminê xatire, xewn û bîranînan [in], biparêz[in]. Peyv[an], bi tenê peyv[an] dikaribûn alîkariya min bikin da ku ez li hemberî pêlên dijwar ên ba û bahozên jibîrkirinê rawestim. Bi tenê peyv[an] dikaribûn ji min re bibin çeper û kozik” (r. 12). Gava cara ewil Serdar xatirê xwe ji Kalo dixwaze da ku ji gund veqetin, herin bajêr û peyre berê xwe bide welatê xerîbiyê, Kalo şîreteki lê dike; “ji reh, rêç, ax û zimanê xwe vemeqete. Ew, di nav vî jiyana nexweş û neçar de kaniyên kêfxweşiya me ne” (r. 40). Ev gotinên Kalo ji ber ku hêj ji wan (reh, rêç, ax û ziman) veneqetiye, an jî nehatiye veneqetandin, pêşiyê tu wateyeke xwe tunene ji bo Serdar lê piştî Serdar diçe welatê xerîbiyê, rastî zimanê biyanî tê, dûr

ji zimanê xwe yê zikmakî dimîne, hesret serî hildide, gotinên Kalo di mêjûyê wî de olan didin. Piştî ku Serdar hesreta zimanê xwe yê zikmakî dikişîne, gîr û giriftên zimanê biyanî zora wî dibin, bêyî hemdê xwe hejmar û pêjimarên zimanê zikmakî zikir dike, çaverê li posteyê dinêre da ku nameyên ku bi zimanê zikmakî hatine nivîsîn jê re werin, wan hilde û pêşî bêhn ke û paşê bixwîne, pê hesreta dilê xwe bişkêne, ji şîretên Kalo têdigihê (r. 40). Dema Serdar diçe welatê xerîbiyê, her çiqas zimanên biyanî nedizanî jî, ji xwe re çendek kitêban dikire, tîne malê, datîne ser refê. Lê wextê li kitêban dinêre li ber xwe dikeve; “min pir xwest ku bila kitêbeke pir kevn ku bi zimanê min hatibû nivîsîn, li ba wan kitêban hebûya. Ew jî bibûya pardarê xerîbiya min” (r. 45). Serdar bi rêberiya Kalo xwe ji nû ve keşif dike. “Belê, min zimanê xwe, heyîna xwe ya herî pîroz, herî mezin ji nû ve keşif kir” (r. 57). Serdar nivîskariya xwe wekî şerê xwe û peyvyan terîf dike (r. 126).

Nivîskarên sirgûn ji bo nasnameya xwe wenda nekin, li welatê xerîbiyê pala xwe didin zimanê xwe yê zikmakî, zimênji xwe re dikin piştevan. Bi nivîsîna bi zimanê xwe yê zikmakî nasnameya xwe ji mirin û wendabûnê diparêzin. Edebiyata li sirgûnê bi zimanê zikmakî tê hilberîn, dike ku nivîskar nasnameya xwe ji nû ve bi dest bixe. Serlehengê romanê Serdar jî nivîsîna bi zimanê xwe yê zikmakî ji xwe re wekî erkekî esasî dîtiye, bi wî awayî nasnameya xwe parastîye. Di romanê de nasname, welat û ziman bi van bêjeyan; reh, rêç, ax û ziman têne temsîlkirin. Divê meriv bikeve dû ew reh û rêça ku Kalo behs dikir. Divê meriv ji reh û rêça xwe bi dûr keve da ku bizanibe ka reh û rêç çi ne (r. 41). “[M]eriv di bin perdeya giran a tenêtiyê de dikare bi peyvyan re hevaltiyeke kûr û besttîjî bîne pê” (r. 57). Vegêr nivîsandinê jî wekî rêwîtiyekî dibîne: “Rêwîtiyeke di nav pêlên deryayê de. Rêwîtiyeke ku bi maceran tijî ye” (r. 68).

3.2.2. Derûniya Leheng (Ez-Vegêr)

Kesê ku hatiye sirgûnkirin, êdî ne hemwelatiyek e ne jî perçeyekî jiyana civakî ye, yekî biyanî ye û welatê wî axa kesên din e. Ji milê din, sirgûn, wekî dûrketineke der-pergalî dikare bê wesfandin ji kok û bendên zimanî, civakî û çandî ku ji bo kiryara nivîsînê gelekî giring in (Kula, 2008: 433). Dikare bê gotin têkiliyeke heta tu bixwazî (bêjî) nêz heye di navbeyna têgeha sirgûnê û edebiyatê de. Lewma ji bo gelek nivîsar û ramangêran sirgûn, digel ceza hildanê, wekî jêdera îlhamê ye di nivîsîna gelek berhemên herî sosret (bijare) an jî zayîna fikr û nêrînen nejrêzê, cuda (balkêş) de. Bi vê bergehê sirgûn, ne bi tenê ceza, vederbûna civakî, jidûrxistina ji welêt, aforoz an jî qewirandin e, di heman demê de yek ji hêzên hunerê ye afirîner e jî. Li gorî Kula têgeha sirgûnê gelekî giring e ji ber ku van tiştan; digel qewirandina ji hemwelatiyê; bêyî mafên xwe yên şexsî û malbatî man; bêwelatî bûn; bêcihûwar bûn; tehdîdên jiyani; tengasiya debarê (aboriyê) û hwd., li milê din, pirsgirêkên zimanî, bêfikirina welêt (niştimên) û tirs û endîşeya ji bo yên li pey xwe hîştine, dihevine û dibe çavkaniya îlhama edebî (2008: 434).

Dante, Victor Hugo, Oscar Wilde, James Joyce, Samuel Beckett, Vladimir Nabokov, Bertolt Brecht, Thomas Mann, Milan Kundera, Mehmed Uzun û hêj gelek kesên dîtir ji ber sedemên polîtîk hatine sirgûnkirin an jî ji ber tehdîda li ser jiyana û fikrên wan, neçar mane ku welatê xwe biterikînin. Jiyana li sirgûnê bivê nevē bandorek li berhemên nivîskar û ramangêrên li sirgûnê kiriyê. Dema em li berhemên wan dinêrin em rastî du taybetiyan tîne: Yek jê nostalji ye ku bêfikirina welêt, hesreta weten (niştiman), jiyana rabirdûyê û hesreta ji bo wê jiyane, derdikevin pêş. Ya

duyan rabûna zor û zexta li ser wan bûye sedemê nivîsîna bi azadane û afirîner. Ev herdu tişt jî rê li ber nivîskaran vedikin da ku rabirdû û dahatûyê ji nû ve binirxînin, bi bergeheke cuda li rûdanan binêrin, tiştên qalibgirtî (req) serobino bikin.

Sirgûnî derûniya kesên çûne sirgûnê serobino dike. Li sirgûnê hesta bêkesî, bêkokî û tenêtiyê dike ku kesên sirgûn xwe wekî hîçekî (tuneyekî) hîs bikin. Dûrketina ji welêt, di gel kesê sirgûn hesteke gelekî neyînî peyda dike, sirgûn xwe wekî kesekî/a nayê-xwestin dihesibîne. Ji ber vê jî nikare li cihê ku çûyê (welatê xerîbiyê) germ bibe, hînî wir bibe, entegre bibe. Cihê sirgûnê wekî cihê cezayê dibîne lewma jî jê hez nake. Derûniya sirgûniyê dibe sedema pirsgirêka nasnameyê. Kesê sirgûn nasnameya xwe ya berê ji der daye (wenda kiriye) û ketiye nav hewldanekî ku nasnameyeke nû bi dest bixe. Dibe ku ew kesê sirgûnbûyî li welatê xwe kesekî naskirî, navdar, rêzdar be lê li cihê nû bi tenê yekî biyanî ye. Ew nasnameya wî ya ku bi salan, bi ked û xebateke mezin, bi dest xistibû, êdî tune ye, ji dest çûye. Divê ji nû ve ji xwe re nasnameyekî çê bike.

Li gorî Timur ji ber ku kesê sirgûn nikare bêkokiyê hezim bike, pirsgirêka nasnameyê derdikeve meydanê di vê pêvajoya sirgûnê de. Dibe ku kesê sirgûnkirî nasnameya xwe ji der bide, di wê kêliyê de kesê sirgûn bi xwe re dikeve şerekî, dest bi lêgerîna nasnameyê dike. Ji bo nasnameya xwe wenda neke li ber xwe dide, têdikoşe. Hewl dide ku bi rabirdûya xwe û welatê xwe re pêwendiyê saz bike (2012: 20). Kesê sirgûn berî her tiştî rûberî tenêtiyê dibe li sirgûnê. Rûyê hemû kesên ku derdikevin pêşberî wî bi rûpoş (maske) in di vê pêvajoya sazkirina nasnameyê de. Bênasnamebûn heye di paşxaneya vê yekê de. Lêgerîna nasnameyê ya bi şûn de dest pê dike di vê kêliyê de (Akay, 1996: 72). Kesê sirgûn di heman demê de di nav nakokiyekê de ye. Dikeve li dû pîrsa “Kî me ez?”. Di nava du keviran de dimîne; ezîtiya berê û ya niha. Kesê sirgûn xwe bêcihûwar, veder hîs dike di vê pêvajoya sirgûniyê de. Xwe ne aîdî welatê xwe ne jî aîdî welatê xerîbiyê dibîne.

3.2.2.1. Bêcihûwarî û Hesreta Welêt

Bêcihûwarî ew tişt e ku cihekî ku takekes xwe wekî malê hîs bike êdî li ser rûyê dinê tune be. Kesekî bêcihûwar êdî nikare vegere mala xwe, ew mal êdî tune ye. Sirgûnî jî bi xwe re bêcihûwariyê jî tîne. Takekesê bêcihûwar hesta xwe ya aîdbûnê jî wenda dike. Nikare cihê sirgûniyê ji xwe re wekî welat qebûl bike loma berê xwe dide zimanê xwe yê zikmakî, xwe dispêre zimên û zimên ji xwe re wekî welatekî qebûl dike. Bi nivîsîna bi zimanê xwe yê dayîkê êşa bêcihûwariyê hêsan dike, dikare pê re serederiyê bike.

Serlehengê romanê Serdar pîrî caran, rasterast, xwe wekî sirgûn û warê xwe yê nû jî wekî “welatê xerîbiyê”, warê sirgûniyê bi nav dike: “Serdar Azad ê sirgûn” (r. 34), “Stocholma ku dê bibûya warê min ê sirgûniyê” (r. 42), “jiyana nû ya sirgûniyê” (r. 46), “min li welatê xwe yê xerîbiyê, ji jinikekê guhdarî kir” (r. 69), “ez dîsan vedigeriyam welatê xwe yê xerîbiyê” (r. 74), “xaçerêyên tevlihev ên sirgûniyê” (r. 78), “[w]î [Kalo] rêwîtiya xwe ya dûr û dirêj weke celebke surgûnî didît” (r. 98), “ez vegeriyam welatê xwe yê xerîbiyê” (r. 108), “Min dil hebû ku ez li mekana xwe ya sirgûniyê, li welatê bakur, li welatê xerîbiyê vekim” (r. 115). Uzun, di pêvajoya sirgûniya xwe de gelekî hesreta welêt kêşaye û di romanê de gelek caran qala hesreta welêt dike. Ez-vegêr bala me dibe ser bêcihûwarî û hesreta welêt.

Li gorî vegêr rêwîtiya wî ji cihên nas ber bi cihên nediyar, tarî: “[E]z ji welatê xwe bi dûr diketim û diçûm cihaneke nû ku li pey mij û dûmanê” (r. 13). Vegêr derketiye rêwîtiyekî, cihê ku dê biçê ne diyar e ku cihekî çawa ye, pê guman e, pêşiya wî ne ron (zelal) e. Çûyîn û hatin bi macera, xemgînî û bêrikirinê mişt in, lê kêfxweşî pir hindik. Herçî vegeer e gelekî dijwar e (r. 13). Vegêr ji bêçaretî û bêgaviyê rêyeke bi telûke tercîh dike, tevî dostê xwe şevêkî li sînore xeternak derbas dibin. Vegêr stêrkên wê şeva li sînore derbas dibin jî dixê hevparê tenêtiya xwe; “[h]eta stêrkên şeva reş ku ji me re dibişîrîn jî -mêriv digot qey- strana xerîbiyê bi awakî zîz û kezexur digotin” (r. 14). Hestên wê şevê “keser, tirs, nenasî û nezaniya pêşerojê” (r. 14) ne. Vegêr sînore wekî “niqta sifir a wext û jiyânê” pênase dike. Wextê li sînore derbas dibin li pey xwe dinêre, naxwaze li sînore bi dûr keve, gelek tiştên cihana wî ya li pey xwe hîştibû wekî şerîdeke sînemayê li ber çavê wî re derbas dibin (r. 15). Wextê meriv van teswîran dixwîne meriv dibêje qey nivîskar qala jiyân û mirinê dike, hestên kesekî li ber sekerata mirinê tîne bîra mêriv. Kesên ber sekeratê jî berî ku koçî cihana nû bikin, panoramayeke cihana ku dê li pey xwe bihêlin wekî şerîdeke filmekî li pêş çavê xwe dibînin, li ser niqta sifir a jiyân û mirinê ne. Vegêr rêwîtiya xwe ya derbasbûna li sînore wekî “rêwîriya pira Siratê” a tirsnaq bi nav dike (r. 33).

Vegêr xwe û hevalê xwe wekî “mêvanên şeva reş” bi nav dike ev yek jî dîsa nîşanî me dixê ku vegêr wê şevê wekî şeveke bêyom, wekî şînekê dibîne û dahatû jî tarî ye. Lê li aliyekî din derbasbûna ji sînore, xilasbûna ji telûkeya li pey xwe, hesteke erênî jî daye vegêr: “em niha li aliyê din ê tixûb bûn. Em niha hîn rehet, azad û bêtirs bûn” (r. 16). Hesta ku herî zêde vegêr li ser dîsekine li aliyê sînore ê din, hesret e. “Hesret... Hesretên stûxwar, şikestî, qurmiçî, dilgerm û dilsoj. Hesreta wextên aza û wekhev. Hesreta azadiya ne zincîrkirî. Hesret” (r. 21)...

Dema ku vegêr, sirgûn û bêcihûwariyê teswîr dike qedera “merivê kurd Serdar Azad” dişîbîne qedera hehecikan (r. 29). Ji ber ku hehecik cureyek ji çûkên koçber in, wextê koçber dikin gelek caran venagerin. Hehecik dema koçî cihekî nenas dikin ji xwe re hêlûnekê çê dikin. Heta jî ewlehiya xwe beled nebin, nêzîkî mirovên wê derê nabin (r. 30). Hehecika zaroktiya vegêr ji ber ku kulek bûbû, nedikarî bifiriya, ji hevalên xwe veqetiyabû, li paş mabû, ên din firiyabûn, xilas bibûn. Ji ber wê jî ji xwarinê tê birrîn, ji ber wê xemê roj bi roj dihele û taliyê dimire. Vegêr di navbera serpêhatiya hehecikê û hevalên wê yên koçber de têkiliyekî saz dike (r. 95) û xwe û yên wekî xwe sirgûn, koçber dişîbîne hevalên hehecikê. Herçî hehecik e di şexsê dostê vegêr ê li welat mayî de temsiliyeta rewşenbîrên kurd ên nekarîne yan jî nexwestine koçber bin, ji wê zilmê xilas bin û li welêt mane, di zindanan de, di bin îşkenceyan de hatine kuştin, temsîl dike. Dostê Serdar bi rezadilî li welêt dimîne, xebatên xwe yên çandî, siyasî didomîne. Tê girtin û bi îşkenceyê tê kuştin. Helbet ev yek karîgeriyeke neyînî li Serdar jî dike. Li welatê xerîbiyê bilûr dibe pardarê tenêtiya Kalo (r. 37). Kalo bi bilûrê, pêlên di hundirê wî de dikelin, radiwestîne (r. 36). Vegêr li welatê xerîbiyê “çarînên hêvî-hesret û azadiyê” nivîsîne (r. 44) û helbestên ku hêvî didin mêriv xwendine (r. 46). Xwestiye û dil kiriye da ku ew hewşên welatê xerîbiyê bişîbin hewşa mala wan a eşîrî, lê ne pêkan bû (r. 45).

3.2.2.2 Nebanbûn (Biyaniyên) û Tenêti

Nebanbûn (*biyanîbûn*, îng. *Alienation, estrangement*) bi giştî wekî tişta ku kesên ji xwe û dor-

hêla xwe ji dût dixê, dike ku kes ji tiştêkî, dorhêla xwe, li xwe bi dût keve, bibe biyanî, tê pênasekirin (Oxford, 2015: 508). Kesên li sirgûnê vê hesta nebanbûnê zêde zêde hîs dikin. Nebanbûnê tê wateya têtikilîqutkirin, dûrbûn û cudabûna takekesê ji merivan, civakê û dinêya derve. Takekesê nebanbûyî nikare bi civakê, çandê û hawirdora xwe re têtikiliyê saz bike, xwe wekî endamê komekî bihesibîne, loma xwe ji civakê dût dixê û bi vî awayî tenêtiyê dijî û dibe neban. Jixwe sirgûnî jî kêr zêde tiştêkî bi vî rengî ye loma jî têtikiliyê xurt heye di navbera sirgûnî û nebanbûnê de. Uzun jî wekî sirgûniyekî, di berhema xwe de nebanbûna xwe teyisandiye. Uzun pêşî jî welatê xwe hatiye qetandin, paşê jî ji zimanê xwe yê dayîkê. Vê yekê jî kiriye ku nebanbûnê bijî, xwe bêçare, bêkes û bêkok hîs bike.

Tenêti ew hîs e ku yên diçine sirgûniyê berî pêşî rastî wê hîsê tîn, bi awatekî tîr vê hîsê dijîn. Çi bi riza dilî çî jî bi darê zorê be dûrketina ji kokên xwe, ji hezkiriyên xwe, ji welat û zimanê xwe berê mêriv dide tenêtiyê. Têkçûna jiyana berê, rasthatina zorî û zehmetiyên jiyaneke nû, ziman û welatekî nû, derûniya mêriv serobino dike, meriv pêrgî tenêtiyê xedar tê. Uzun dizane sirgûnî qedera wî ya çarenîn/jêneger e, nikare jê bireve, loma di romanê de gelek çaran qala tenêtiyê dike. Bi rêya tenêtiya Serdar anku ez-vegêr xwestiyê qala tenêti û bêkesiya rewşenbîrên kurd ên sirgûn bike, bala me xwîneran bikişîne ser wê hestê. Stocholm ji bo wî cihê sirgûnê ye, lewma çî jî bike li bajêr germ nabe, nikare xwe bi temamî pê ve girê bide. Her tiştê ku li wir ber çavê wî dikevin sirgûniya wî pesend dikin. Stocholm çî qas cihekî medenî, xweş û azad jî be dîsa jî ji bo Serdar welatê xerîbiyê ye. Here ku derê jî dîsa hesta biyanîbûnê û tenêtiyê her û her hîs kiriye. Li gorî vegêr “meriv divê bibe xerîbek li welatê xerîbiyê bibe biyaniyek. (...) û xerîbiyê, biyanîbûnê bijî... bijî” (r. 41).

3.2.2.3. Melankolî, Nostaljî û Bîr

Melankolî kirûyek e ku hin çaran wekî nexweşiyekî, hin çaran wekî haletê rûhiyeyê tê dîtin, bi têtgehên wekî wenda û huznê re pêwendiya wê tê sazkirin, carinan bi afirîneriyê carinan jî bi lihevnekirina bi sazûmanê, tê pênasekirin. Melankolîbûna ramangêran bi piranî girêdayî tefekûra wan a kûr e lê melankolî her gav di navbeyna dînitî û zanyariyê de çûye û hatiye. Di serdema modern de Freud melankolî bi feraseteke nû şîrove kiriye. Li gorî Freud şîn, bertekek e ku li hember wendabûna kesekî hezkirî yan jî nixên şênber yên wekî welat, azadî, îdealê tê nîşandan; ev wenda carinan jî dibe sedema melankoliyê (Freud, 2013: 243). Anku melankolî bi wendakirina tiştêya jê tê hezkirin, tê pênasekirin. Wekî tê dîtin bi xebatên Freud, melankolî ketiye ser xeteke nû. Têtikiliya melankoliyê ya bi nixên şênber ên wekî welat, azadî û îdealê re rêyeke nû li ber me vedike da ku em li ser meseleyên wekî bê-cihûwarî, bêkokî, wendabûna nasnameya kolektîv û hwd. rawestin ku ew meseleyên navborî gişk bi sirgûnê re têtikildar in.

Nostaljî bi dariştina bêjeyên nostos(vegera malê) û algos(êş)ê pêk hatiye. Pêşiyê wekî navê nexweşiyekê hatiye pênasekirin (Boym, 2009: 14). Di sedsala XVIII-an de ji wê pênaseya xwe dût ketiye û bûye mijara edebiyat û felsefeyê: Romantîkan bêrikirina welêt kirine meseleya bingehîn a berhemên xwe, felsefevanan jî mijarên wekî nostaljî, melankolî û xwe-hesînê bi hev re nixandine. Di sedsala XIX-an de ji ber bandora modernîzmê nostaljî wateya hesta wendakirine hildaye ser xwe. Êdî wateya nostaljiyê veguhêziye bêrikirina ji ber mekan ber bi bêrikirina ji ber

zemanê wendabûyî (ji derr dayî) (Boym, 2009: 38-41). Nostaljî pala xwe dide ne-vegerîna dema borî: Rabirdû bi awayekî ne-veger wenda bûye. Girêdana bi rabirdûyê ve, nostaljiyê dike arezûyeke nepêkan û ev nepêkanî jî ji bo hebûna nostaljiyê esas e.

Pêzanîna nostaljiyê û hesta melankoliyê gelek caran, ji gelek hêlan ve bi jidestdan (wendakirin), cî-guherîn, bê-cihûwarbûnê re tevîhev dibin, hevdu dibirin. Sirgûn mînakeke baş e ji bo wê yekê. Edward Said sirgûnê wekî qelşeke nacebire ya di navbeyna însên û welatê wî (mala wî) ye rastîn de, pênase dike. Mîrov tu carî nikare bi huzna sirgûniyê ya bingehîn re serederiyê bike. Her çiqas dîrok û edebiyat ji jiyana kesê sirgûn çîrokên gernasîyê û yê romantîk pêşkêş bikin jî evana encax dikarin bibin pêpelok da ku meriv bikare bi kedera bêeman ya sirgûniyê re serederiyê bike. Sirgûn bûye wekî motîfeke çanda modern; êdî tiştêkî asan (ji rêzê) e ku meriv wekî nebanbûyî û wenda hîs bike, serdema modern jî wekî serdema endîşe û nebanbûnê bifikire (2016: 145).

“Bêjeya sirgûnê (exîle) ji (ex-salire) darijiye ku tê wateya bazdana derve. Sirgûn hem tê wateya derd (êş) kişandina li cihê ku hatiye sirgûnkirinê, hem jî tê wateya bazdana jiyanê nû. Bazdan hebe di navbeynê de qelşek (kendalek) jî divê hebe û ev qelş (kendal) tu caran nikare bê tijekirinê ” (Boym, 2009: 364). Bi xilasbûna sedsala XIX-an re “sirgûniya payîdar (mayînde)” wekî nexweşiya serdema modern dihate pênasekirin (Boym, 2009: 365). Arezûyeke êşdar a ku ji bo vegeza kokê (malê) tê hestkirin mijara li ber dest e; “kokdan û ji koka xwe qetan” du şêweyên derbirinê ne ku hem nostaljiyê hem jî sirgûnê baş pênase dikin (Cassin, 2018: 51).

Wekî tê dîtin nostaljî li ser bêmkaniya vegeza şûnde, vegeza rabirdûyê, vegeza malê û tecrûbeya (ezmûna) wendayê (der danê) şêwe girtiye, bi demê re veguherîye nîşana tirs û endîşeyê, velahiya nikare bê tijekirinê, arezûyên nepêkan yê serdema modern. Lewma nostaljî rê li ber me vedike ku em rabirdûyê binirxînin û bi vî awayî li meseleyên wekî avakirina nasnameya neteweyî, aîdiyet (mal/hêlûn), bêkokiye bikolin.

“Peyva *bîrê* (...) bi yûnanî *mneme*, latînî *memoria*, îngîlîzî *memory*, fransî *la mémoire*, osmanî *hafîza*, tirkî *bellek*, erebî *hîfz* û kurdî jî *bîr* tê emilandin. Di hemûyan da jî wateya wê veşartin û parastina tişt, şexs, mijar û rûdanan ya di hiş da ye. Parastina wan, bibîranîna wan û tîkiliya wan ya bi rabirdûyê ra jî dikare wek meneyêke din bê şîrovekirin” (Tosun, 2023: 10).

Vegêr wextê derdikeve rêwîtiyê (sirgûnê) ji baxçeyê mala xwe guleke sor diqetîne, dixê berîka caketê xwe berîka ku tam li ser dilê wî ye, bi xwe re dibe warê xwe yê sirgûniyê (r. 14). Wextê wê şevê li sînora derbas dibin, li gundê sînora diêwirin, vegêr dibîne ku gula di bêrika wî de bûye “stûxwar û diçilmisî” (r. 20). Vegêr gulên sor ên li ser dilê evîndaran wekî “qewl û sondeke miqedes a evîndaran” terîf dike (r. 21). Wextê xwe digihîne warê xwe yê xerîbiyê dibîne ku gula wî êdî hişk bûye. Gulê datîne goşeyê herî baş ê salonê (r. 43).

Vegêr bilûrê wekî meteforekê bi kar tîne, rewşenbîrên beriya xwe wekî hostayên bilûrê pênase dike; ew êdî nemane, koç kirine, bilûrên wan wekî mîras ji nifşên nû re mane, nifşên nû diemilin, bilûr wekî alayekî dewrî nifşên nû bûye, ew hêj nepijiyane, wext divê. Gelo nifşên berê jî wekî yê nû “gêj û mat mabûn? Pêt û çirûsk dilên wan de jî rabûbûn?” (r. 26).

“Min ji kal, pîr û tiştên ku êdî lipey roja me mane, hiz dikirin, (...) min dixwest xwe bispêrim

kes, tişt, deng û pejnên kevn û kevnar” (r. 26). Wekî vegêr anku rewşenbîrê îroyîn bala Kalo anku rewşenbîrê kevn jî li ser rabirdûyê ye: “Ez dixwazim tevî bilûra xwe vegerim wan wext, dewr û dewranên ku êdî li pey me mane. Dixwazim dîsan herim nik wan, dîsan li wext û tiştên kevn vegerim” (r. 38). Kalo xwe aîdî rabirdûyê dibîne; “Ez jî weke destan û stranên me kevnar im. Ez ê do me, ne yê îro” (r. 38). “[A]x û welatên xerîb çiqas baş û xweş bin, însan nikare li wan deran bimîne û bihewe. Însan nikare rehên xwe berde bin axên xerîb” (r. 51).

Vegêr têkiliya îro û doyê weha saz dike: Weke ku Kalo dixwest bêçaretî û belengaziya me kurdan a îro bînî bîra me û ji me re bibêjî, “meriv divê li dihu, li cihana dihu û li tecribên dihu binihêre” (r. 59). Vegêr wextê Kalo nas dike, tev li ser destanên kevn dixebite dibîne ku cihana Kalê “ji bilûr, çîrok û destan, xewn, fantazî, dewr û dewranên rabirdû (...) hatiye pê” (r. 67).

“Ji alîkî ve, ez li hember zehmetî û dijwariyên welatê nû dilebitîm û ji alîkî ve jî, min xwe diêşand ku ez welatê xwe, tiştên ku min li pey xwe hiştibûn, ji bîr nekim -da ku ez di labîrentên yanê xaçeriyên levlihev ên sirgûniyê de winda nebim. Min her li gula xwe ya sor ku li ser dîwêr bû, dinihêrî” (r. 78). Vegêr bi devê Kalo bi me dide zanîn ku divê Melayê Cizîrî neyê jibîrkirin (r. 72). Vegêr wekî nivîskar û rewşenbîrekî berhevkarîya stran, destan û çîrokên kevn wekî erkekî esasî dibîne ji bo nifşên nû û bîra çandî (r. 56). Vegêr dixwaze li ser jiyana Kalo agahî hebin li ber destê wî da ku Kalo ji bîr nebe, bêşop neçe (r. 101).

3.3. Xwegihan; Gihîştin û Ronîbûn

Veguherîn û gihîştinek bi lehengê romanê Serdar (ez-vegêr) re di qonaxa dawîn de peyda dibe anku pêrgî rastiya xwe ya neteweyî tê, bîrewerbûna ji hêla çandî û felsefî ve tê pê; nasnameya xwe bi dest dixwe, digihîje armanca xwe; dibe takekesekî (Serdar) [a]zad. Vegêr jiyane wekî tabloyeke rengîn a ku ji rengên xweşik ên tesadufan hatiye neqîşandin wesif dike. Rasthatina vegêr û Kalo bi awayekî tesadufî tê pê û eger ew rastî hev nehatana şopên firçeya Kalo dê di tabloyê de, tabloya ku jiyana vegêr temsîl dike, nebûya. Di şûna wan rengên jîndar û xweş de rengên mirî û dûrî jiyane hebûna (r. 9). Vegêr xwe wekî deyndarê çêyiyên Kalo dibîne û nizane ka dê çawa deynê xwe bide (r. 12). “Kalekî ku bi tesadufî rastî min hatibû, niha bûbû parçekî jiyana min” (r. 126).

Encam

Romana Mehmed Uzun *a bi navê Mirina Kaleki Rind* ji ber ku gelek taybetiyên ‘bildungsroman’ê di xwe de dihevine dikeve nav vê cureya romanê: Serlehengê romanê pêşî di romana Uzun a ewil *Tuyê* de tê girtin, rastî îşkenceyan tê û piştî van îşkenceyan ji hêla *fikrî û siyasî* ve bîrewer dibe. Piştî ku leheng tê berdan li ser wî doz tîna vekirin û ji bêçareyî rêya sirgûnê dide ber xwe. Vegêrê romanê (ez-vegêr) yek ji karakterê romanê ye (Serdar). Piştî lihevnekirina bi pergalê (dewletê) re ez-vegêr hem bi awayekî rastîn hem jî bi awayekî mecazî welatê (mala) xwe diguherîne; derdikeve rêwitiyê (sirgûnê). Li ser rêya sirgûnê, Kaleki Rind nas dike û ew ji gelek alîyan ve karîgeriyekê li ser pêk tîna û hêdî hêdî terza jiyana wî, fikr û nêrînên wî diguherin. Serdar (ez-vegêr), di wê rêwitiya xwe de, bi rêberiya Kalê Rind veguherîna xwe gav bi gav diguhêze. Di taliyê de ji hêla *çandî û felsefî* ve bîrewer dibe, bi wî awayî nasnameya xwe bi dest dixwe. Wekî her serlehengê bildungsromanê ji her sê pêvajoyan re; ‘derketina rê’, ‘wendabûn’ û taliyê ‘xwe-

gihan'ê derbas dibe. Anku *Tu*, şert û mercan ava dike ji bo rêwitiyê (sirgûniyê), di *Mirina Kalekî Rind* de rêwîti (sirgûn) dest pê dike, leheng wenda dibe; xwekeşifkirin û lixwegerîn tê pê û taliyê xwegihan (gihîştin/ronîbûn) derdikeve meydanê; leheng ji hêla *çandî û felsefî* ve bîrewer dibe. Ji ber van taybetiyên xwe *Mirina Kalekî Rind* dikare wekî bildungsroman bê binavkirin. Gelek caran nivîskar û leheng di romanê de hev dibirrin anku heman kes in, çîroka peydabûna nasnameyên xwe vedibêjin. Serlehengê romanê Serdar bi dewletê re dikeve pevçûneke bêeman bi wî awayî nasnameya xwe bi dest dixê, digihîje armanca xwe; dibe takekesekî (Serdar) [a]zad.

Roman, digel çîroka Kalê Rind û Serdar, li ser mijarên wekî sirgûn, nasname, aîdiyet û hesreta welêt disekine. Anku jiyan û serpêhatiya Serdar gelekî dişibe ya nivîskarê romanê (Mehmed Uzun). Serdar temsîliyeta ronakbîrên kurd ên îroyîn, Kalo jî yên sedsala XX-an temsîl dikin. Roman li ser hest, fikr, xewn û xeyalên herdu (nifşên) rewşenbîrên kurd, rewş û derûniya wan ava bûye. Pevçûna serdest a çîroka sirgûnê ya romana *Mirina Kalekî Rind* ku Serdar vedigere encama travmayeke dîrokî ye. Loma ye Serdar do û îroyê bi hev re îdraq dike anku têgihîştina Serdar a bêyî ku do û îroyê ji hevdu veqetîne, wî dike lehengê bildungsromanê. Çîroka gihîştina Serdar di esasê xwe de bildungsromana rewşenbîrê(n) kurd e. Mehmed Uzun di vê romanê de tevî çîroka xwe ye şexsî di heman demê de portreya rewşenbîrê(n) kurd ê(n) serdemê jî xêz dike. Uzun bi karakterê Kalo jî paralelî portreya xwe (portreya rewşenbîrê îroyîn), portreya rewşenbîrên berî xwe, rewşenbîrê(n) kurd ê(n) sedsala XX-an jî xêz dike.

Mehmed Uzun jî nivîsîna bi zimanê xwe yê zikmakî ji xwe re wekî erkekî esasî ditiye, bi wî awayî nasnameya xwe parastîye. Nasname, welat û ziman di romanê de bi bêjeyên reh, rêç, ax û ziman têne temsîlkirin. Uzun pîrî caran, rasterast, xwe wekî sirgûn û warê xwe yê nû jî wekî “welatê xerîbiyê”, warê sirgûniyê bi nav dike. Serdar, di pêvajoya sirgûniya xwe de gelekî hesreta welêt kêşaye û di romanê de gelek caran qala hesreta welêt dike. Ez-vegêr bala me dibe ser bêcihûwarî û hesreta welêt. Uzun jî wekî sirgûniyekî, di berhema xwe de nebanbûna xwe teyisandîye. Serdar pêşî ji welatê xwe hatiye qetandin, paşê jî ji zimanê xwe yê dayîkê. Vê yekê jî kiriye ku nebanbûnê bijî, xwe bêçare, bêkes û bêkok hîs bike. Uzun dizane sirgûnî qedera wî ya jêneger e, nikare lê bireve, loma di romanê de gelek caran qala tenêtiyê dike. Bi rêya tenêtiya Serdar anku ez-vegêr xwestîye qala tenêti û bêkesiya rewşenbîrên kurd ên sirgûn bike, bala me xwîneran bikişîne ser wê hestê. Pêzanîna nostaljiyê û hesta melankoliyê gelek caran, ji gelek hêlan ve bi jidestdan (wendakirin), cî-guherîn, bê-cihûwarbûnê re tevîhev dibin, hevdu dibirin. Sirgûn mîna keke baş e ji bo vê yekê.

ÇAVKANÎ

- Ahmedzade, H. (2011). *Romana Kurdî û Nasname* (F. Adsay, Wer.). İstanbul: Avesta.
- Akay, A. (1996). “Sürgün Kimliği”, *Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri*, Feridun Andaç (der.), İstanbul: Bağlam.
- Aktokmakyan, M. (2007). Tesbih taneleri: ‘Kafle’nin yetiştirdiği bir bildungsroman. *Mesele Dergisi*, (4), 35-36.
- Aytaç, G. (2014). Aytaç, Gürsel. *Edebiyat Yazıları I*. Ankara: Ürün.
- Aytaç, G. (1996). “Alman Sürgün Edebiyatı (1925-1945)”. *Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri*. Feridun Andaç (der.). İstanbul: Bağlam.
- Boes, T. (2006). Modernist Studies and The Bildungsroman: A Historical Survey of Critical Trends. *Literature Compass*, 3(2). England: Blackwell Synergy.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*. (F. B. Aydar Çev.). İstanbul: Metis.
- Cassin, B. (2018). *Nostalji: İnsan Ne Zaman Evindedir?* Odysseus, Aeneas, Arendt. (S. Kaynak, çev.), İstanbul: Kolektif.
- Duran, Z. (2018). Bir oluşum romanı olarak Hiç. *Molesto: Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 31-42.
- Doğan, M. H. (1994). “Sürgündeki Dil”, *Varlık*, S.1039, Varlık Yayınları, İstanbul, r. 2-3.
- Freud, S. (2013). *Yas ve Melankoli*. (E. Kapkın ve A. Tekşen, Çev.). *Metapsikoloji*. (r. 243-259). İstanbul: Payel.
- Goytisolo, J. (2006). *Yeryüzünde Bir Sürgün*, (Çev. Neyire Gül Işık), İstanbul: Metis.
- Hirsch, M. (1979). The novel of formation as genre: Between great expectations and lost illusions in studies in the novel. *Genre Norman NY*, 12(3), 293-311.
- Kula, O. B. (2008). ‘Sürgün yazını’ ve Oya Baydar romanında bir motif olarak ‘sürgün’. *Fran-kofoni*, (20), 431-451.
- Mackay, M. (2018). *Roman Nedir?*. Akdoğan Özdemir, F. (wer.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Moretti, F. (2000). *The way of the world: The Bildungsroman in European Culture*. Çev. Albert Sbragia. London: Verso.
- Oxford University Press (2015), Exile, di nav de *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (Çapa 9.), r. 521.
- Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Parıltı, A.& Galip, Ö. (2010). *Kürt Romani Okuma Klavuzu*, İstanbul: Sel.
- Said, E. W. (2016). Rengvedanên li ser sirgûnê (Z. Gürür & B. Şimşek, Wer.). *Kovara Wêje û Rexne*, (6), 145-158.
- Temo, S. (2007). Mehmed Uzun romanlarında anlatıcılar. di nav, *Uzun Roman; Mehmed Uzun*

Portresi. İstanbul: Alfa Yayınları. r. 271-286.

Timur, K. (2012). *Meçhule Yolculuk*, İstanbul: Akademik Kitaplar.

Tosun, T. (2023). Bîra civakî di kilamên Dengbêj Şakiro da (Nimroya Tezê: 782249) (Teza Doktorayê, Zanîngeha Bîngolê). Navenda Tezan a YOK'ê. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Uzun, M. (2012). *Mirina Kalekî Rind*, İstanbul: İthaki.